

ספר

חוקי היום

על הלכות דיונים



לוקט וחובר בסייעתא דשמיא
ע"י חיים בלאאמו"ר הלל פרידמן שלוט"א
פעיה"ת בני ברק

כסלו תשע"ב

פתח דבר

דרשו חז"ל (דברים רבה פ"ה, ז) על הפסוק שופטים ושוטרים תתן לך. אי"ר לוי למה הדבר דומה למלך שהיו לו בנים הרבה. והיה אוהב את הקטן יותר מכולם, והיה לו פרדס אחד, והיה אוהב אותו יותר מכל מה שהיה לו אמר המלך, נותן אני את הפרדס הזה שאני אוהבו יותר מכל מה שיש לי, לבני הקטן שאני אוהבו מכל בני, כך אמר הקב"ה: מכל האומות שבראתי איני אוהב אלא לישראל, שנאמר "כי נער ישראל ואוהבהו", מכל מה שבראתי איני אוהב אלא את הדין, שנאמר "כי אני ה' אוהב משפט", אמר הקב"ה נותן אני מה שאהבתי לעם שאני אוהב, הוי אומר "שופטים ושוטרים תתן לך" וכו'.

אמר הקב"ה בזכות שאתם משמרים את הדין אני מתגבה, שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט.

ויש לעיין בדברי חז"ל אלו, מה המשל הזה מלמדינו, הרי בלי משל אפשר לומר אותם הדברים, הקב"ה אוהב את ישראל, ואוהב את המשפט, לכן נתן לעמו האהוב, את המשפט אשר הוא אוהב עליו - ואם כבר משל, למה בחרו חז"ל להמשיל לפרדס, ולא לזהב ולפז, כלשון הכתוב בתהילים, "הנחמדים מזהב ומפז רב", או כפנינים, כלשון הכתוב במשלי, "יקרה היא מפנינים", וכיוצא בזה מקומות בחז"ל שהמשילו דברי תורה לאבנים טובות ומרגליות, ואילו כאן בחרו חז"ל להמשיל לפרדס.

ואמרו בזה, שיתכן שכאן למדונו חז"ל, איך היא שמירת הדין והמשפט, כי קיימים שני סוגים של שמירה, יש שמירה על רכוש, על דברים וחפצים יקרים, כאבנים טובות ומרגליות וכיוצא בהן, שהשמירה עליהן היא חיצונית, היינו שמירה מפני גנבים ושודדים, ואם יעמידו שומרים טובים, חיילים ואנשי צבא, אותם הדברים יקרי הערך יהיו שמורים היטב, אולם השמירה על פרדס, אינה חיצונית בלבד, שלא יבואו גנבים או ליסטים, השמירה העיקרית עליו היא פנימית, לעבוד ולעמוד בפרדס, לטפל היטב בכל עץ ובכל רגב אדמה שבו, להשקותו ולעדרו, רק אז יעלה ויפרח, אך אם יסתפקו במשמרות שליד הפרדס, אף אם צבא גדול ישמרו עליו, ולא יעבדו בו - העצים יבלו ובמקום לעשות פירות יעלו ביאושים.

המשפט, שנתן הקב"ה לעם ישראל האהוב עליו, הוא בבחינת פרדס, אשר השמירה עליו היא ביגיעה וטורח, בטיפול מסור ונאמן בכל עץ ועץ, בכל ענף ובכל פרי ובכל עלה, ואז יפרח ויגדל - וכן בדין ומשפט בכדי לשמרו, לדון להורות ולפסוק, יש לעמוד ולעמוד על כל נקודה, על כל קוץ וכל תג, לכן המשילו חז"ל משל למשפט - והמשל הוא פרדס, ולא אבנים טובות ומרגליות.

בשבח והודיה להשי"ת הנותן לאין אונים כח ועוצמה ירבה, הנני עומד ונותן לפני כל יודעי דת ודין, ומגיש לפניהם, שולחן ערוך, דבר דבור על אופניו, סעיפיו וענפיו, בהלכות דיינים ומשפט, הדרך אשר ילכו בה, אשר בחמלת ה' עלי עלה בידי לסדר זאת, אחרי עמל ויגיעה מרובה, ואחרי שימוש רב אצל גדולי הדיינים בעירנו ב"ב ת"ו.

תוכן הענינים

- א** פרק א על אלו דברים דנים בזמן הזה חו"מ סימנים א ב
על אלו דברים דנים בזמן הזה ◊ בכיזור הדין דשליחותיהו קא עבדינן ◊ כמה לא
דנים בזמן הזה ◊ בדין קבלו עליהו לדון כמה שלא דנים בזה"ז ◊ דין תשלומי פיוס
חייב לצאת ידי שמים ◊ מנדון עד שיסלק היוזקו ◊ תפיסה בקנס ◊ ובמה שלא דנים
בוה"ז ◊ לדון לו כדי לתפוס ◊ תפיסה ע"י בית משפט אזרחי ◊ חובת בית הדין להעמיד
הדת על תילה.
- ב** פרק ב בפני כמה דנים חו"מ סי' ג
בפני כמה דנין מדאורייתא ומדרבנן ◊ דיינים שאינם בקיאים ◊ פחות משלושה ◊ מה
נחשב קיבלו עליהו ◊ ב"ד קבוע ◊ יחיד מומחה ◊ לחזור מהודאתו שהודה לפני יחיד
מומחה ◊ במקום שמנהג הסוחרים שלא לדון בדין תורה ◊ ב"ד של הדיוטות יקבל המענות
וישלה לב"ד מומחה בעיר אחרת.
- ג** פרק ג עביד איניש דינא לנפשיה חו"מ סי' ד
לעשות דין לעצמו ◊ ע"י הכאה ◊ תפיסה למשכון ◊ לתפוס חפצים אחרים ◊ תפיסה
לנבייה ◊ תפיסה ע"י גויים וערכאות.
- ד** פרק ד אימתי דנים חו"מ סי' ה
באלו ימים דנים ◊ לדון בשבת וביו"ט ◊ בע"ש ועיו"ט ◊ ניסן ותשרי ◊ התן ובעל ברית
◊ לדון בלילה ◊ סמוך למנחה ◊ אכילה בשעת הדיון.
- ה** פרק ה לדון פחות משוה פרוטה חו"מ סי' ו
לדון פחות משוה פרוטה ◊ התחילו בשו"פ גומרים על פחות משו"פ ◊ בקטנים ◊ כלי
פחות משו"פ.
- ו** פרק ו מי כשר לדון חו"מ סי' ז
גר ◊ ממור ◊ סומא ◊ שתוי יין ◊ קטן ◊ אשה ◊ בעל תשובה ◊ עד נעשה דין
דין שקטן ממנו ◊ אוהב ושונא ◊ אוהב ובבל"א ◊ קרוב ◊ מחותנים ◊ נמצא
אחד הדיונים קרוב או פסול ◊ קבלו עליהו לדון בפני קרוב ◊ שני ת"ח השונאים זה את
זה.
- ז** פרק ז מינוי הדיונים, אורחות הדיונים וכיצד ידונו חו"מ סימנים ח ט י
איסור למנות דין שאינו הגון ◊ במקום שאין ת"ח מצויים ◊ מינה דין בשביל ממון
לא ינהג הדיון בשררה ◊ לא יתבוזה ולא ינהג קלות ראש ◊ לא יעשה מלאכה בפני ג'
◊ לא יאכל וישתה בפני רבים ◊ הוו מתונים בדין ◊ תלמיד לפני רבו.

הטענות וידע להיכן נוטה¹ הדין אבל אם כבר שמע הטענות וידוע להיכן הדין נוטה חייב לדונם.

מקורות וביאורים

זה יתקן זה, כ"ש שיש לנו לומר שאם שניהם שוים ואין חשש, שאין הדין יכול לומר איני נזקק לכם, אלא שחייב לדון ביניהם אפילו קודם שידוע להיכן הדין נוטה, עכ"ל.

ובכנה"ג (הגב"י אות ב') הביא דברי מהרשד"ם הנ"ל וכתב דברים פשוטים הם אך כל זה הוא באופן שכבר שמע את הטענות רק אינו יודע להיכן לבו נוטה.

אף מדברי הב"ח נראה לומר כן שהב"ח דייק מדברי הרמב"ם דאם אינו מוחזק לרשע אינו יכול לחזור בו ולפייז פשוט דה"ה רך ורך אין הדין יכול להמנע מלדונם, וכן מדויק בראש יוסף (אות ד') מדברי התוס'.

ג מתי נחשב שידוע להיכן הדין נוטה בגמ' סנהדרין (ו:): אמרינן דלתנא דברייתא נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע, ודעת רבי שמעון בן מנסיא דעד שלא תשמע דבריהן או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו, משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו. ובגמ' היכי דמי גמר דין, אמר רב יהודה אמר רב איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי, וכן פרש"י אדברי ת"ק נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע היינו נגמר

דבריו וכתב הג"א אויל בשיטת רש"י אבל לתוס' דפירש בע"ד קשה דהוא אלים וחוק הרי רבוה אפי' ששניהם קשים אינו חייב להכנס לחשש סכנה ויכול להסתלק. ובש"ך (ס"ק ב') פסק בזה כהב"ח, וכן מבואר ג"כ בשו"ת ראנ"ח (סי' קכ"א).

ברמ"א נקט כהג"א דאף בשניהם קשים אינו יכול להסתלק, ונראה שנקט בזה כשיטת הפוסקים דבע"ד קשה הוא אלים וחוק שירוף אחר הדין, ואילו הב"ח נקט דבאופן זה יכול גם להסתלק לפני שידוע להיכן הדין נוטה, והסכים עמו הש"ך, וכן מצדד לדינא התומים ומסיק דלכן בומנינו אשר בעו"ה גברו המוסרים וכד' יכול לסלק עצמו בכל מקום אפי' שניהם חוקים.

שני בעלי הדין רבים כתב בשו"ת מהרשד"ם (יור"ד סי' ק"ל) גבי שני בעלי דין רבים דלא מצי הדין להשטט אף קודם שידוע להיכן הדין נוטה, אלא שאני אומר שיש ללמוד מכאן שכיון שדין זה יוצא מדיוקא דלישנא דקתני אחד רך ואחד קשה ולא תני סתם שנים שבאו לפניך לדין וכד' דמה לי למימר אחד רך ואחד חזק שנראה דקא אתר רך ואחד חזק הוא דרשאי הדין לומר כן הא לאו הכי חייב לשמוע, דכיון ששניהם חזקים מה שירצה להזיק

ב אם היה הדין מומחה לרבים אין לו להסתלק מן הדין אפי' אינו יודע להיכן הדין נוטה¹.

ג מצוה על הדיין להתחיל עם בעל הדין בהצעת פשרה² וכל שלא נגמר הדין יכול לעשות פשרה אבל לאחר גמ"ד א"א לעשות פשרה³.

מקורות וביאורים

הרי דאם היה רשאי הממונה לדון לרבים להסתלק מן הדין היכא שהאחד קשה הרי לא היה נמצא מי שיוזקק להם ויהיה כל דאלים גבר ויהיה העולם חרב כיון שאין דין, הלכך הממונה לרבים חייב להזקק להם.

וברדב"ז מבואר דבזה לא חיישין שבעל דין הקשה ירדפנו דכיון שהדין מומחה לרבים הרי שהם יסייעוהו ויצילוהו.

להסתלק מהפשרה

כתב בשו"ת מהר"י ברונא סי' רי"ג דאם נתרצו בעלי הדין לפשרה אלא שכעת הדין חושש מאחד מבעלי הדין שהוא קשה וירא שזיקנו מותר לו להסתלק מן הפשרה דלא נאמרה האזהרה דלא תגורו מפני איש במניעת פשרה.

ה האם עדיף פשרה מדין

איתא בגמ' סנהדרין ר' ע"ב רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע שנאמר "אמת ומשפט ושלוש שפטו בשעריכם" והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט אלא איזה משפט שיש בו שלום הרי אומר זה ביצוע". מבאר הגמ' בהמשך "מאי

הדין שאמרו איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב. ונקטינן בגמ' (ו:). דאם שמע דבריהן וידוע להיכן הדין נוטה לת"ק ויכול להציע פשרה עד שיפסוק הדין, ולר' שמעון בן מנסיא לאחר ששמע דבריהן חייב לפסוק הדין ולא לעשות פשרה, וא"כ לרש"י אליבא דת"ק רק לאחר שאמר איש פלוני אתה זכאי וכד' - א"א להסתלק.

אמנם התוס' (ד"ה נגמר) פליגי וס"ל דידוע להיכן הדין נוטה הוא לאחר ששמע הטענות ודקדקו היטב ולא מיחסר אלא איש פלוני אתה חייב חשיב כנגמר הדין ותו א"א להדיין להסתלק מן הדין.

ובשו"ע (סעיף ב') לענין פשרה נקט כדברי רש"י דלאחר שנגמר הדין ואמר איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב אינו רשאי לעשות פשרה.

ד. מבואר ברמב"ם (סנהדרין פרק כ"ב ה"א) דאם היה מומחה לרבים חייב להזקק להם, ומבאר הב"ח מילתא כטעמא דכיון דמצוות עשה למנות שופטים בין בארץ ובין בחו"ל דכתיב "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך",